

Georgi Gospodinov
De wetten van de melancholie

2016
Uitgeverij XL
Zoetermeer

1. Het brood van de weemoed

DE TOVENAAR

En toen greep de tovenaar mijn petje van mijn hoofd, stak zijn vinger erdoor en maakte – kijk – zo’n gat. Ik begon te huilen, want hoe kon ik nu thuiskomen met een kapotte pet? Hij lachte, blies over de pet en, wonder boven wonder, de pet werd weer heel. Een groot tovenaar.

‘Dat was toch een goochelaar, opa?’ hoor ik mezelf vragen.

‘Toen waren het nog tovenaars,’ zegt mijn opa. ‘Pas later werden het goochelaars.’

Maar ik ben al daar, op mijn twaalfde, we schrijven het jaar 1925. Hier heb ik de stuiver die ik stevig in mijn hand houd, hij is nat van het zweet, ik voel de rand. Voor de eerste keer ben ik alleen op de kermis en heb ik geld op zak.

Kom hier, mensuuuh. Kom de python zien, van kop tot staart drie meter, en van staart tot kop nog een keer zo-iets.

Jemig, wat is dat voor een slang van zes meter lang... Hé wacht even, waar ga je naartoe zonder te betalen, geef dat geld hier... Maar ik heb maar vijf cent, die ga ik toch niet uitgeven aan een slang...

Aan de overkant verkopen ze pommade, kleimaskers en haarverf.

Verruuuf voor mannen met baarden, verstand voor behaarden...

En wie is die man, waar al die oude vrouwtjes sniffend omheen staan?

... en als de kleine Nikolaas uit krijgsgevangenschap naar huis is gekomen, hoort hij dat zijn aanstaande bruid een ander heeft genomen. Nikoltsjo neemt haar mee naar de waterput, hakt haar hoofd van haar romp, o gut. Het hoofd vliegt door de lucht en spreekt nog een enkele keer. Och och, Nikoltsjo, wat doe je nu weer? ...

Kom op, en nu huilen, omaatjes... En de oude vrouwtjes huilen hartverscheurend. *Koop nu het liederenboek zodat u weet hoe het nu kwam dat Nikoltsjo zijn onschuldige bruid per abuis het leven benam...* De verkoper van liederenboeken. O jee, wat zou dat voor een vergissing geweest zijn?

Overall mensen en nog eens mensen, ze botsen tegen me aan, ik houd mijn stuiver stevig vast, opdat ze die niet stelen, zei mijn vader tegen me toen hij me de munt gaf.

Stop. Siroop van Agop. Geschreven met grote, siroop-roze letters. Ik watertand. Zal ik een glas drinken...? *Kom naar de suikerhaaaantjes...* zo verleidt de duivel mij, verkleed als een Armeense oude vrouw. *Wie dit kan verstaan, blijft hier staan.* Maar wat nu? Siroop of suikerhaantjes? Ik sta tussen de verkopers, ik slik en kan maar niet beslissen. Mijn grootvader in mij kan

niet beslissen. Aha, daar komt dus die besluiteloosheid vandaan die mij in latere tijden zo zal kwellen. Ik zie mezelf zitten, een dunne opgeschoten jongen, met een kapotte knie, met een petje dat zo meteen door een tovenaar van mijn hoofd gewipt zal worden, met open mond, verbluft en verleid door de wereld die zich om mij heen aanbiedt. Ik neem wat afstand, kijk nu naar mezelf vanuit een vogelperspectief, iedereen om mij heen loopt doelloos op en neer. Ik sta daar en mijn grootvader staat daar, samen in hetzelfde lichaam.

Hop, een hand grist mijn pet van het hoofd. Ik ben bij het tafeltje van de tovenaar gekomen. Rustig maar, ik zal niet huilen, ik weet precies wat er gaat gebeuren. Kijk, daar is de vinger van de tovenaar aan de andere kant van de stof, jemig, wat een gat. De menigte om mij heen komt niet meer bij van het lachen. Iemand slaat met de vlakke hand in mijn blote nek, de tranen springen me in de ogen. Ik wacht, maar de tovenaar – alsof hij de draad van het verhaal kwijt is – legt mijn kapotte pet opzij, brengt zijn hand naar mijn mond, draait die dicht en – o hemel – mijn mond zit op slot. Ik kan hem niet meer opendoen. Ik ben stom geworden, en de mensen om mij heen doen het in hun broek van het lachen. Ik probeer wat te roepen, maar uit mijn keel klinkt alleen maar een soort loeien. Mmmm. Mmmmm.

Harry Stoev is naar de kermis gekomen. Harry Stoev is terug uit Amerika.

En een grote man met een stads kostuum doet de menigte uiteenwijken, die mompelt met ontzag en begroet hem. Harry Stoev – de tweede Dan Kolov*, *the Bulgarian dream*. Zijn benen kosten een miljoen in Amerikaans geld, zegt iemand achter mij. Hij maakt een sleutel met zijn benen en wurgt zijn tegenstanders, totdat ze niet meer bewegen. Dat noemen ze de wurggreep, fluistert een tweede.

Ik stel me de half stikkende worstelaars voor die naast elkaar op de mat worden gegooid en ik voel hoe ik zelf ook naar lucht begin te happen, alsof ik terecht ben gekomen in de sleutel van Harry Stoev. Ik zorg dat ik snel wegkom, de menigte gaat achter hem aan. En dan hoor ik ergens achter mijn rug:

Hiernaartoe mensuuuh... Het kind met het stierenhoofd. Zo'n wonder hebt u nog nooit gezien. De kleine Minotaurus uit het Labyrint, pas twaalfjaar oud... Voor vijf leva kun je wat eten, voor vijf leva kun je wat drinken, maar voor vijf leva kun je ook je hele leven lang ver-

* Dan Kolov (1892-1940) werd geboren als Dontsjo Kolev Danev en was de eerste freestyle worstelaar uit Bulgarije. Hij won internationaal goud. Kolov emigreerde naar de Verenigde Staten maar kwam dertig jaar later terug naar Bulgarije.

tellen wat je hier gezien hebt.

In de herinneringen van mijn grootvader is hij hier niet naar binnen geweest. Maar nu ben ik op de kermis van deze herinnering, ben ik hem, en ik kan de verleiding om de tent binnen te gaan niet weerstaan. Ik geef de stuiver en neem afscheid van de python met zijn zogenaamde zes meter, van de ijskoude siroop van Agop, van het verhaal van krijgsgevangene Nikoltsjo, van de suikerhaantjes van de Armeense oma, de wurggreep van Harry Stoev en snel glij ik de tent binnen. Naar de Minotaurus.

Vanaf hier wordt de draad van mijn grootvaders herinnering dunner, maar hij breekt niet. Hij beweerde dat hij niet naar binnen durfde te gaan, maar het lukt mij wel. Hij moet het dus verzwegen hebben. Aangezien ik hier ben, in zijn herinnering. Kan ik verdergaan als hij niet vóór mij hier is geweest? Ik weet het niet, maar iets klopt er niet. Ik ben al in het labyrint, dat een grote halfdonkere tent blijkt te zijn. Wat ik hier zie is iets heel anders dan in mijn geliefde boek met Oud-Griekse mythes en zwart-witillustraties waarin ik voor het eerst het monster Minotaurus zag. Het ene heeft niets van doen met het andere. Deze Minotaurus hier is niet eng, maar verdrietig. Een melancholieke Minotaurus.

In het midden van de tent staat een ijzeren kooi van vijf à zes stappen lang en net iets hoger dan een mens. De dunne metalen spijlen beginnen al wat donkerder te kleuren door de roest. Aan de ene kant bevindt zich een matras en een kleine driepotige stoel, aan de andere kant een emmer water en wat uitgespreid stro. Een hoek voor de mens en een hoek voor het beest.

Op het stoeltje zit de Minotaurus, met zijn rug naar het publiek. De schok komt niet voort uit het feit dat hij op een beest lijkt, maar omdat hij op een of andere manier een mens is. Juist het menselijke doet je verstenen. Zijn lichaam is dat van een jongen, net als dat van mij.

De eerste beharing op de benen, met voeten waaraan lange tenen zitten – god weet waarom, maar ik had verwacht de hoeven van een dier te zien. Een korte verbleekte broek die tot zijn knieën reikt, een blouse met korte mouwen en... het hoofd van een jonge stier. Groot, harig en zwaar en niet helemaal in verhouding met zijn lichaam. Alsof de natuur twijfelde. En ergens halverwege stier en mens alles uit handen had laten vallen, geschrokken of verward. Dit hoofd is niet helemaal van een dier, maar ook niet helemaal van een mens. Hoe omschrijf je iets waarover de taal ook twijfelt en verdeeld is? Het gezicht (of de snuit?) – langgerekte; het voorhoofd – dat zich ietwat naar achteren terugtrekt, maar toch massief blijft, met borstelige

haren boven de ogen. (Eigenlijk ziet het voorhoofd van elke man in onze familie er zo uit. En terwijl ik dat denk, strijk ik onbewust met mijn hand over mijn eigen schedel.) Maar zijn onderkaak steekt flink vooruit, en zijn lippen zijn aanzienlijk dikker. In de kaak verbergt zich altijd het meest dierlijke, het dier gaat van daar pas als laatste weg. Vanwege zijn langgerekte en aan beide zijden afgevlakte gezicht (of snuit) zijn de ogen uit elkaar gegroeid. Zijn hele gezichtsdeel is bedekt met een soort bruinachtig dons, geen baard, maar dons. Enkel bij de oren en de nek verhardt dit dons zich tot huid, de haren groeien wild en ordeloos door elkaar. En toch is het meer dan wat ook een menselijk wezen. Er is een verdriet in hem dat geen enkel dier bezit.

Terwijl de tent volloopt met publiek, dwingt een man de Minotaurusjongen te gaan staan. Hij staat op van de stoel en voor het eerst kijkt hij de mensen in de tent aan. Hij laat zijn blik over ons zwerven, terwijl hij vanwege die zijdelingse positie van zijn ogen tevens zijn hoofd heen en weer beweegt. Het lijkt alsof hij zijn blik wat langer op mij laat rusten. We zijn tenslotte van dezelfde leeftijd, of niet?

De man die ons in de tent heeft gebracht (zijn eigenaar of voogd) begint met zijn verhaal. Het is een bijzondere mix van een legende en een biografie, vervormd

door het telkens herhalen op de kermis. Een verhaal waarin de tijden elkaar inhalen maar ook verweven zijn. Sommige gebeurtenissen vinden in het hier en nu plaats, andere in verre en onheuglijke tijden. De ruimten lopen eveneens door elkaar; kastelen en kelders, Kretenzer tsaren en Bulgaarse herders bouwen het labyrint van de geschiedenis van de Minotaurus-jongen, totdat je je erin verliest. Het verhaal kronkelt als een labyrint en ik kan helaas nooit meer op zijn schreden terugkeren. Een verhaal met doodlopende gangen, draden die breken, blinde vlekken en overduidelijke tegenstrijdigheden. Hoe onwaarschijnlijker het lijkt, hoe meer je erin gelooft. Ik kan deze geschiedenis alleen maar overbrengen in een bleke en rechte lijn, zonder de magie van dat andere verhaal, en dan klinkt het ongeveer als volgt.

Heljo, de grootvader van de jongen van moederskant, was verantwoordelijk voor de zon en de sterren, 's avonds sloot hij de zon op en dreef hij de sterren naar de hemel, zoals een herder zijn kudde de weide op drijft. 's Ochtends bracht hij zijn kudde weer naar huis en liet hij de zon los, zodat die kon grazen. De dochter van de oude man, de brave en mooie Pazifajka – de moeder van deze jongen hier – trouwde met een grote tsaar, die daar ergens beneden op de eilanden woonde. Dat was al heel lang geleden, voor al die

oorlogen. Het was een vermogend koninkrijk, God zelf (die van hen, de lokale) dronk rakija* met de tsaar van de eilanden. Ze waardeerden elkaar, God gaf hem zelfs een grote stier met een witte vacht, de allermooiste... De jaren gingen voorbij en God wilde dat de stier geofferd werd. Maar tsaar Mino (Minos, Minos... riep iemand uit het publiek) had medelijden met het beest. Hij besloot God voor de gek te houden en een andere stier te slachten, die ook groot en weldoorvoed was. Maar laat God zich belazeren? Nee, die kwam er natuurlijk achter, werd boos, werd razend en riep uit: je hebt me blij gemaakt met een dode mus, nu zul je eens zien met wie je te maken hebt. En hij zorgde ervoor dat de lieve en trouwe vrouw van Mino, Pazifajka, zondigde met diezelfde stier, die knapperd. (Er gaat een afkeurend gemurmel door het publiek.) En daaruit werd een baby geboren – een baby met het lichaam van een mens en het gezicht van een stier, met een stierenkop. Zijn moeder zoogde hem en voedde hem op, maar de bedrogen tsaar Mino kon de schande niet aan. Toch verkreeg hij het niet over zijn hart de baby-Minotaurus te doden en hij gaf het bevel om hem op te sluiten in de kelder van het kasteel. En die kelder was een heus labrynt, een meester-metselaar had hem

* Bulgaarse volksdrank, brandewijn van druiven, pruimen of ander fruit.